

HARAKATLI O'YINLAR HAMDA ULARNI TASHKIL QILISH

Tolibjonov Sardorbek Ravshan o'g'li

Farg'ona viloyati Qo'qon shahri

Qo'qon Davlat Pedagogika Instituti

1-kurs talabasi

Xudoynazarova Gullola Mirxojidinovna

Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Harakatli o'yinlarni to'plash va ularni hayotga tadbiiq etish, ulardan oqilona foydalanish bugungi kunda oldimizda turgan ham nazariy, ham amaliy ahamiyatga ega bo'lgan muhim vazifa bo'lib hisoblanadi. Ushbu vazifa yosh avlodni sog'lom va barkamol qilib tarbiyalovchi jismoniy tarbiya oldida ham katta mas'uliyat yuklaydi. Yoshlarni har tomonlama jismonan baquvvat qilib tarbiyalashga imkon beradigan, o'quvchilar jismoniy sifatlarini rivojlanishiga qaratilgan bu muammoni umumta'lim maktab qo'uvchilari jismoniy madaniyatini tashkiliy va pedagogik jarayonlar bilan birga bir-biriga bog'lab kelgan uzviylikda ko'rib chiqish lozimligini keltirib chiqaradi, bunda harakatli o'yinlarni roli kattaligini qayta-qayta ta'kidlab o'tmoqchimiz. Shuning uchun xalqimizning asrlardan asrlarga o'tib kelayotgan milliy o'yinlarini avaylab-asrab, keyingi avlodga yetkazish yo'llarini izlab, ishlab chiqish va hayotga tadbiiq etish bizning maqsadimizdir.

Kalit so'zlar: Harakatli o'yinlar, jismoniy tarbiya, gimnastika, yengil atletika va suzish, ta'lim va tarbiya.

Harakatli o'yinlar jismoniy tarbiyaning eng ta'sirchan usullaridan bo'lib, o'quvchilarda aqliy, axloqiy va nafosat tarbiyasini birgalikda muvaffaqiyatli amalga oshirishda muhim vositadir. Shuning uchun bolalar o'yinlarining ruhi, tabiati, saviyasi, ishtirokchilarning xatti-harakatlari kabi jihatlariga ham e'tibor berish zarur. 11-12 yoshli voleybolchilarda umumiy va maxsus jismoniy tarbiyani qiziqarli va foydali o'tkazish uchun biz tavsiya etayotgan ba'zi harakatli o'yinlardan foydalanishda ham xudi shu xususiyatlarga e'tibor berish kerak. Harakatli o'yinlar o'quv-trenirovka mashg'ulotlarida yordamchi vosita sifatida qo'llaniladi. Chunki o'yin shug'ullanuvchilarda qiziqishni oshiradi, ularga zavq bag'ishlaydi, ish qobiliyatini tezroq tiklanishini ta'minlaydi. O'yin tufayli charchashni unutadilar, trenirovka mashg'ulotlarini diqqat bilan bajaradilar. [1]

Hamma o'yinlar shug'ullanuvchilar organizmiga kompleks ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham o'yinlarga umumiy jismoniy ta'sir ko'rsatuvchi mashq sifatida rivojlantiruvchi vosita bo'lib hisoblanadi. XIX asrda V.G.Belinskiy, N.G.Chernishevskiy, N.A.Dobrolyubov va D.N.Pisarevlar Rossiyada o'quv-tarbiya

ishlarida, jumladan, jismoniy tarbiyada harakatli o'yinlardan keng ko'lamda foydalanish lozimligini aytganlar. Ular harakatli o'yinlarga xalqning sog'lig'ini mustahkamlash va har tomonlama tarbiyalash vositasi sifatida qaraganlar. G.V.Plexanov jamiyatning tarixiy rivojlanish jarayonida mehnat o'yindan yuqori tursa ham, lekin bola hayotida o'yin faoliyati mehnatdan oldin ekanligini birinchi bo'lib isbotlab bergan edi. P.F.Lesgaft o'zining jismoniy mashqlar sistemasida o'yinlarni jismoniy tarbiya vositasi sifatida ifodalaydi. U o'yin yordamida hayotga tayyorlanishini aytadi. [2] P.F.Lesgaftning harakatli o'yinlarni yotkazish uchun qo'ygan talablari hozirgi paytgacha o'z qimmatini yo'qotgani yo'q; chunki, u har bir o'yin oldiga aniq maqsadlar qo'yishi, o'tkazilayotgan o'yinlar qatnashuvchilarning kuch va qobiliyatlariga mos kelishi, o'yin shug'ullanuvchilarga ijobiy emosional ta'sir ko'rsatishi lozimligini, o'yinlarni sistemali tarzda va muntazam ravishda o'tkazish, qatnashuvchilarning aktivligi va mustaqilligini oshirishga harakat qilish zarurligini o'qtirgan edi. N.K.Krupskaya o'yinlar bola hayotida katta rol o'ynashini ta'kidlab, shunday degan edi: «Bolalar faqat to'qish mobaynida o'sib qolmay, balki o'yin jarayonida ham o'rganadilar, ular uyushishni o'rganadilar, hayotni tushunishni o'rganadilar». N.K.Krupskayaning fikricha, ishni shunday tashkil qilish kerakki, o'yinlar yosh avlodni tarbiyalashga yordam bersin. O'yinlar har xil bo'ladi. [3] Ba'zi o'yinlar borki, ular bolalarda qo'pollikni, maqtanchoqlikni, kekkayishni va boshqalarni o'stiradi. Shunday o'yinlar borki, ular o'z o'rtog'iga yordam berish, chidamli bo'lish kabi fazilatlarni tarbiyalaydi. A.S.Makarenko o'yinlar bolalar va yoshlarni mehnatga tayyorlaydi, deb hisoblardi. Uning fikricha, kattalar hayotida mehnat qanday ijobiy rol o'ynasa, bolalar hayotida ham o'yin shunday katta ahamiyatga ega. A.S.Makarenko maxsus ish harakatlariga o'xshash harakatlarni talab etuvchi o'yinlarni birinchi o'ringa qo'yar edi. Harakatli o'yinlar, estafeta o'yinlari maktab sport seksiyasida yetakchi o'rin olishi kerak. Harakatli o'yinlar basketbol, voleybol, futbol, qo'l to'pi va boshqa seksiyalarda ko'proq qo'llanadi. Shuningdek, gimnastika, yengil atletika va suzish seksiyalarida ham harakatli o'yinlardan foydalaniladi. Seksiyalarda har xil o'yinlardan muntazam ravishda o'rinli foydalanish o'quvchilarning jismoniy barkamolligiga, ulardagi malakalarning takomillashuviga katta yordam beradi. O'quvchilarda zaruriy jismoniy sifatlarni rivojlantirish uchun jismoniy tarbiya darslarida ilgari o'rganilgan o'yinlarni yangi qoidalar asosida yangi variantlarda o'tish lozim. Seksiyalar ishida harakatli o'yinlardan keng foydalanishda bolalarning yosh xususiyatlarini, shuningdek, mahalliy va mavsumiy sharoitlarni aniq hisobga olish kerak. Uncha tayyorgarlik ko'rmagan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarga juda ko'p va xilma-xil o'yinlar o'rgatiladi. Yaxshiroq tayyorgarlik ko'rgan gruppalarda o'yinlar kamroq o'tkaziladi. O'zbekistonda bahor, yoz va kuz paytlarida Ayniqsa, basketbol, voleybol, qo'l to'pi, tennis va yengil atletika seksiyalari ishlab turishi, bunday vaqtlarda «Chillak», «Qoziq», «Kamalak», «Oq tosh» singari milliy va rus xalq o'yinlaridan foydalanish

lozim. Har xil harakatli va sport yo'sinidagi o'yinlardan, shuningdek, yengil atletika mashqlaridan foydalanishda qo'uvchilarda musobaqalarga qiziqish uyg'otish g'oyat foydalidir. O'quvchilar ko'pincha o'yinga berilib ketib, uni o'zgartiradilar, eski qoidalarni yig'ishtirib qo'yib, yangilarini o'ylab chiqaradilar, maqsadga erishish yo'lini qiyinlashtiradilar va shu tariqa yangi o'yinni vujudga keltiradilar. Ana shuning uchun o'yinlarni takrorlashdan (ayniqsa bolalarning istagi bilan bog'liq hollarda) sira erinmaslik kerak. Tarbiyachilar va o'qituvchilar harakatli o'yinlarning tashkilatchisi va rahbarlaridirlar. Harakatli o'yinlar bolalarni jismoniy jihatdan yahshi o'nib-o'sishlariga, salomatliklarini yaxshilanishiga, chiniqishlariga, organizimlarining va umumiy ish qobilyatlarining yanada mustahkamlanishiga yordam beradi. Bolalarga harakat faoliyatining xilma-xil sharoitlarida erkin harakat qila olish imkonini beradigan zarur bilimlarni bera olish va ularda kerakli harakat malakalari hosil qilish lozim. Ularda turmush faoliyatiga yordam beradigan aqliy va irodaviy xislatlarni tarbiyalash zarur. Bundan tashqari bolalarda turli o'yinlarga, jismoniy mashg'qlarga, shuningdek kun tartibiga rioya qilishga qiziqish uyg'otish, harakatli o'yinlarni mustaqil tarzda tashkil qilish va o'tkazish uchun zarur bilim va malakalar hosil qilish shart. Ta'lim-tarbiya jarayonida bunday vazifalarni amalgam oshirish bilan bir qatorada o'quvchilarda ahloq normalarining tarkib topishiga shuningdek, estetik va mehnat tarbiyasi vazifalarining ham bajarilishiga erishish lozim. Harakatli o'yinlarni o'tkazishda tarbiyachi o'qituvchining tashkilotchilik va tarbiyaviy roli juda ma'sulyatlidir. O'yinni o'rganish jarayonini shunday uyishtirish kerakki, unda bolalar o'rtoqlarcha munosabatda bo'lishni, kollektivchilik, vatanparvarlik, ijtimoiy foydali mehnatga to'g'ri munosabatda bo'lishni o'rgansin. O'yinni to'g'ri tanlash va bolalar bilan to'g'ri o'tkazish juda muhim ahamiyatga ega. [4] Ammo o'yin turini tanlashning o'zi ham vaqt xam tarbiyaviy vazifani bajaravermaydi. Bundan harakatli o'yinlar tashkil qilishi va o'tkazilishining tarbiyaviy ahamiyatiga ega bo'lishi juda muhim. O'yin rahbari bolalar kollektivini yahshi bilgan har biro' tkaziladigan o'yinning mazmun va qonunlari bilan mufassal tanishgan, o'qitish jarayonida esa yuksak pedagogik mahoratni namoyish qila olgan tadbirdagina har bir o'yinning ta'lim – tarbiya nuqtai-nazardan to'g'ri yo'lga qo'yish mumkin. O'qituvchi o'yinlarni o'rganish jarayonida xalq pedagogikasining didaktik prensiplaridan foydalalanishi va ularning doimo amalgam oshirilishiga erishish lozim. O'qituvchi o'quvchilarga har bir o'yinni o'rgatish paytida uning mazmuni vazifalari va qoidalarni tushuntirib beradi. O'yinga ongli munosabatda bo'lish, uni to'g'ri harakatlarini o'rtoqlarining harakatlari taqqoslab taxlil qilish imkonini beradi. O'qituvchi o'rgatadigan va o'quvchilar tushunib qiladigan harakatlar bolalarda tashkilotchilik ko'nikmalarini tarbiyalashga yordam berishi kerak. O'yinni o'tkazish uchun o'quvchilardan hakamlar va hakamlarning yordamchilarini tayinlamoq lozim. O'qituvchi bolalar o'yinini qiyinchiliklarini yengish bilan bog'lagan sergaklikka o'rgatadi, irodasini

mustahkamlaydi. O'qituvchi o'yinni o'tkazishga kirishishdan oldin o'yinning aniq vazifalarini belgilab chiqadi. Bu vazifalar bolalarning yoshiga yarasha, ya'ni ularni bajarishga qurbi yetadigan bo'lishi kerak. O'yinni tahlil qilish va o'tkazishdan oldin o'yinning aniq vazifalarini belgilab chiqadi. Bu vazifalar bolalarning tashabbuskor bo'lishi, faolishtirok etishi uchun ularni rag'batlantirish juda muhim. Bolalar ijodiy faollik ko'rsatib o'yin o'ynar ekanlar, tashkilotchilar qobilyatiga ega bo'lib tarbiyalanadilar. Bir maqsad yo'lida o'rtog'iga yordam berish, mustaqil ravishda yoki o'rtoqlari bilan birga biror masalayuzasidan qaror qabul qilish ijodiy tashabbuskorlik namunasi hisoblanadi. Agar bolalar o'yinni ilgariroq o'zlashtirib olgan bo'lsalar, o'yin paytida ularning faolligi yana ham ortishi mumkin. O'yin paytida bolalarning faol bo'lishi o'yinni o'tkazishga qanchalik tayyorlanganligiga bog'liq bo'ladi. To'siq yoki qiyinchiliklarni yengish bilan bog'liq bo'lmagan ya'ni ancha-muncha kuch- quvvat sarflashni talab qilmaydi. O'yinlar bolalarda qiziqish uyg'otmaydi. Juda oson yoki, aksincha, haddan tashqari og'r o'yinlar ham qiziqarli o'tmaydi.

Xulosa:

O'qituvchilar o'yinlarini o'rganishda dastlab osonlaridan boshlab, asta-sekin qiyinlariga o'tish lozim. Oddiy va komandalarga bo'linmasdan o'ynaladigan o'yinlar oddiy o'yinlar hisoblanadi. Bunday o'yinlarni o'ynash oson bo'ladi. Kamandalarga teng bo'linib, o'ynaladigan o'yinlar sal murakkab o'yinlarga kiradi. Bunday o'yinlarning qoidalariga qaraganda qiyinroq bo'ladi. Shu boisdan ham o'qituvchi xamma vaqt yengil o'yinlardan murakkab o'yinlarga, tanish yo'llardan notanish o'yinlarga o'tishni ko'zda tutishi kerak. Shunda bolalar o'yinga o'xshash bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jamoliddinov, M., and G. Khudoynazarova. "THE IMAGE OF THE DEAD, BECOME THE MOTTO OF FRIENDSHIP AND BROTHERHOOD IN ABAY'S WORKS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 675-677.

2 Худойназарова, Г. М., and С. Талибжонов. "ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ В РАЗВИТИИ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ МОЛОДЕЖИ." *Экономика и социум* 11-2 (102) (2022): 787-791.

3 Mirxojidinovna, Xudoynazarova Gullola, and Tolibjonov Sardorbek Ravshan o'g'li. "HARAKATLI O'YINLAR HAQIDA TUSHUNCHALAR." *PEDAGOGS jurnali* 29.1 (2023): 21-25.

4. Мирходжидиновна, Х. Г. "Эффективность кластерного метода в преподавании национальных традиций на уроках физической культуры." *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ДИСКУРСА ОБ ИННОВАЦИЯХ, ИНТЕГРАЦИИ И ОБРАЗОВАНИИ* (2021): 2.